

بخش اول:

● پی افزوده‌ها

- پیرامون نخستین سر مقاله روزنامه‌ی تایمز لندن در باره ایران
- اخراج شوستر، مستشار آمریکایی، از ایران
- چگونه دولت در مجلس را قفل کرد؟
- خطر ایران - یگانه راه حل این مسأله خطرناک
- جدال نماینده‌ی ملت با رئیس دولت
- اسرار مگو
- چند خاطره شنیدنی از وزراء و روسای سابق داریی ایران
- سرگذشت تأثرانگیز و در عین حال افتضاح آور
- خاطرات یک افسر ارشد
- سرگذشت سالار الدوله
- ایران نه دولت دارد و نه ملت!
- کارنامه مجلس از دوره اول تا دوره بیست و یکم قانون‌گذاری
- یک نمونه از غیرت زنان ایران
- اسراری از چهارمین دوره‌ی زمام‌داری قوام السلطنه

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آوردن مقاله‌های مربوط به شوستر را - در این شماره یاد -
داستانی خواندنی‌ست.

داستان از آن‌جا آغاز شده که در پی فزون بر ده سال انتظار، یکی از
تلاش‌هایم به ثمر نشست و نخستین سرمقاله روزنامه‌ی تایمز لندن را در
برابر خود دیدم.

هم‌اکنون نخست تصویری از آن سرمقاله را با بازگردان پرسی‌اش از
نگاه می‌گذرانیم. آن‌گاه با مخاطب این قلم پیرامون داستان این سرمقاله،
راز دلی را به قلم می‌آورم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Mr. Shuster on Persia.

We cannot help regretting upon many grounds the action which Mr. MORGAN SHUSTER, the American Treasurer-General in Persia, has taken in publishing the statement described by our Teheran Correspondent this morning. We shall be surprised if before long he does not regret it himself. He has shown judgment and energy since he undertook his arduous and thankless office, and, considering the great difficulties of several kinds which confront him, he has accomplished much excellent work. Like all good workmen, he has flung himself heart and soul into the business he has in hand. It is about as hard a task as could be set to any man, for it is nothing less than the reorganization of the finances of a country which at present can hardly be said to have any internal finances worth mentioning. The future of Persia depends upon the success of this reorganization as much as the future of Egypt depended upon our success in reorganizing her finances after Tel-el-Kebir. Our readers will remember LORD MILNER'S demonstration how complete that dependence was, and the recollection will make them sympathize with Mr. SHUSTER'S feelings as he finds his efforts to attain a similar end delayed and hampered at every step. The obstacles to progress are of many kinds. They include social and administrative chaos over the greater part of the land, a civil war not yet quite over, together with an inexperienced Government and a still more inexperienced Mejlis attempting to administer novel Constitutional principles which they do not understand. Industry and commerce have naturally suffered, and throughout wide regions either the revenue is not collected or it remains in the wrong hands. Mr. SHUSTER'S remedy for this last evil, which is the source of many others, is the organisation of a Revenue *Gendarmerie*. He chose MAJOR STOKES, an officer in the Indian Army, and Military Attaché at Teheran, as the only man available who in his judgment was competent to accomplish this indispensable preliminary to all true financial progress. The Russian Government objected to the choice of a British officer for the post, and our Teheran Correspondent now tells us that after the prolonged "conversations" which have taken place they have finally announced that they maintain their objections. Had it been possible to confine his jurisdiction to South Persia, they might have consented, it is suggested, to the nomination. This, however, seems to be looked

upon as impracticable, although Persia, as a compromise, had expressed her readiness to employ him only in Teheran and for no more than ten months. The result is, that Mr. SHUSTER'S choice of a subordinate to carry out this vital part of his whole scheme is defeated.

Disappointment and impatience are very natural feelings upon his part under so heavy a blow to his wise and carefully considered project. Under the influence of these feelings, apparently, he has issued the document which our Correspondent describes. The full text may modify the impression which the telegraphic summary must create, but from that summary it would seem that he has made up his mind that the attitude of Russia renders the accomplishment of his task past hope, and that he throws the whole blame for its failure upon her and upon this country. He does more. He accuses both countries of hostility to the regeneration of Persia, and he draws a contrast between their actual policy and the professions of regard for her integrity and independence which appear in the preamble to the Anglo-Russian Convention. We need hardly insist upon the injustice of this accusation. The present situation in Persia is no doubt deplorable, but Mr. SHUSTER must know that, were it not for the Convention, that situation would have been ten times worse. Nor is it fair to charge Russia with attempting to depart from the principles embodied in the preamble. Had this been her desire, she could easily have found pretexts for carrying it into effect on many occasions during the late and the present Persian troubles—at the time of the siege of Tabriz, for instance, or again when the ex-SHAH MOHAMMED ALI raised his banner against the Government of his son. The charge against a British Government, and especially against a strongly democratic British Government, of hostility to the regeneration of Persia upon Constitutional lines hardly needs notice. It is utterly unfounded, and we are confident that Mr. SHUSTER cannot advance any plausible arguments to support it.

The charge will not do us any harm or Russia any harm, save in a way which Mr. SHUSTER must deplore as much as we should deplore it. The echo in Mr. SHUSTER'S statement of the accusations brought by the orators of the Mejlis and by the writers in the "patriotic" Persian Press against Persia's

great neighbours must tend, we are afraid, to foster and perpetuate the suspicion against those Powers which is a main source of the difficulties with which Mr. SHERAZI has to contend. It will delight all the most impracticable of the Persian talkers and writers and confirm them in the belief in their own sagacity which so powerfully retards the very beginnings of a true regeneration of the State. To nobody except these men, and the handful of sentimentalists in Europe who have consistently supported them in their worst follies, can it cause any feelings but sorrow and disapprobation. The unfortunate question of the appointment of MAJOR STOKES seems to bring no credit to anybody concerned in it. It certainly has not added to the reputation of our own Foreign Office or of the Russian Foreign Office, as capable and business-like departments. They do not seem to have known their own minds about it, or to have been able to explain their minds to each other. Now it has led Mr. SHERAZI into an outburst as unusual in persons filling high positions of international importance as it is unjust and mischievous. His indiscretion cannot but render the reorganization of Persian finances harder than ever, and this at a time when the anarchy, directly caused by the inability of the Persian Government to police the markets and the trade routes of the South, is compelling us to send Indian cavalry into that region for the protection of the lives and of the property of our own subjects. The attack upon Miss Ross and her caravan on the Shiraz road is but the latest instance of the total disorganization which pervades a great part of the kingdom. It is no advantage to us to have to do what the Persian Government ought to do for themselves, but we cannot leave our

fellow-subjects and our great trade interests at the unchecked mercy of bands of marauding tribesmen.

پیرامون نخستین سر مقاله روزنامه‌ی تایمز لندن در باره ایران^(۱)

از سوی مستر مورگان شوستر خزانه دار آمریکایی در ایران اعلامیه‌ای منتشر شده است که ما نمی‌توانیم در بسیاری از زمینه‌های علمی آن واکنشی منفی داشته باشیم. انتشار چنین اعلامیه‌ای بامداد امروز از سوی گزارشگر ما در تهران نیز تأیید شده است. نمی‌توان انتظار داشت که او در آینده‌ای نزدیک از انجام اقدامات خود پوزش بخواهد. اگر چنین شود، برای ما موجب شگفتی خواهد بود. چرا که شوستر در تصدی مسؤولیتی دشوار - که برایش سودی نیز ندارد - توانایی و تدبیری ستایش‌انگیز را از خود به نمایش گذاشته است! باید اعتراف کنیم که او به رغم انبوهی از مشکلات بزرگ و گوناگون، در کار خود بسیار خوب عمل کرده است: او چون هر مدیر شایسته‌ای بر کارش مسلط است و به آن دل سپرده است؛ چنان که از جان و دل کار می‌کند. واقعیت آن است که او تن به کاری بزرگ داده است؛ چرا که باید به کاری در مرز نوسازی نهاد مالی کشوری دست بزند که در حال حاضر نه می‌توان گفت که بودجه کافی دارد، نه منابع مشخص و نقدی!

شرایط کنونی ایران را می‌توان با مصر مقایسه کرد: همان گونه که آینده مصر در گرو موفقیت ما در نوسازی این کشور است پس از tel.d.kcbiv، آینده‌ی ایران هم به موقعیت شوستر در نوسازی آن کشور بستگی دارد.

خوانندگان ما به یاد دارند که مستر شوستر چگونه راه احساس هم دردی با ایرانیان را به خوبی یافت و از این راه به اهداف خود دست یافت! نیز به یاد می‌آورند که لرد میل نرگفته بود: پایان تعلل و مانع تراشی بر سر راه هر اقدام، راهی ست کاملاً مطمئن! در روند توسعه و پیشرفت، مشکلات گوناگونی را می‌توان به عنوان موانع برشمرد؛ چون: مسایل اجتماعی، هرج و مرج اداری که بخش اعظم این سرزمین از آن رنج می‌برد، پایان نیافتن جنگ داخلی به صورت کامل فزون بر نبود تجربه در حکومت پارلمانی و بی تجربگی اکثر نمایندگان در مدیریت نهادهای مشروطه‌ی نوپا! در چنین شرایطی طبیعی بود که صنعت و بازرگانی به افول بگراید و درآمد دولت یا به دست نیاید، یا با آزادی بی‌رویه‌ای در دست این و آن باشد.

مستر شوستر در گره گشودن از این معمای ریشه‌دار - که زمینه‌ی مشکلات فراوان دیگری نیز بود - ناگزیر بر آن شد که ژاندارمری مالی را پیشنهاد کند. او سرگرد استوکس [Major Stokes] را که یک افسر هندی ارتش و وابسته نظامی در تهران بود، برگزید تا او را - به عنوان تنها نیروی دست‌رس که می‌تواند در قضاوت منصف و بی‌طرف باشد - در این امر مقدماتی و ضروری برای هر پیشرفتی - به کارگیرد.

دولت روسیه به انتخاب یک افسر بریتانیایی برای این پست، اعتراض کرد. به گفته‌ی نماینده‌ی ما در تهران، در پی گفت و گویی طولانی سرانجام آن‌ها به همین بسنده کردند که حق اعتراض را برای خود محفوظ بدانند.

آیا این شدنی ست که [در سمت و سوی جلب خشنودی روسیه] اختیارات آن افسر در شمال ایران محدود شود؟ شاید آن‌ها به همین خشنود باشند! چنین پیشنهادی در انتصاب او مطرح شده است؛ گر چه چنین محدودیتی در عمل نشدنی به نظر می‌رسد، هر چند ایران به عنوان راه حلی برای توافق اعلام کرده بود که: آماده است او را فقط در تهران استخدام کند و برای زمانی محدود، کم‌تر از ده ماه. در نتیجه مستر شوستر آزادی عمل را - چنان که نیاز مدیری قاطع است - نخواهد داشت و باید بخشی حیاتی و حساس را از طرح کلان خود خارج کند!

طبیعی ست که او دست خویش آشفته‌گی شود و با پیدایش چنین فاجعه‌ای - در روند اجرای پروژه‌ای دقیق و حساب شده - احساس نومیدی کند. روشن است که او، اسنادی را که بر حسب توصیف خودش خدشه‌ناپذیر است، خارج کرده است. از تلگراف و ادبیات تلگرافی [به سبب خلاصه نویسی] به پندارهایی دچار می‌شویم که شاید با مراجعه به متن کامل اسناد، اصلاح شود. آن چه اما اینک از این خلاصه برداشت می‌کنیم این است که: شوستر به این پندار دچار است که شاید موضع روسیه انعطاف‌پذیر باشد؛ چنان که برای او جای این امیدواری ست که کارش را - چون گذشته - ادامه دهد و تقصیرها را خود بپذیرد یا بر دوش دولت کنونی افکند.

او بیش از پیش تلاش خواهد کرد و هر دو کشور را متهم می‌کند که با تجدید حیات ایران سرستیز دارند! و میان سیاست واقعی شان با آن چه در پیمان آمریکا و روسیه - با نگاهی معطوف به کمک به استقلال ایران - آمده است، دوگانگی‌هایی ست که او با مقایسه آن را نشان می‌دهد.

اینک ما ناگزیریم که بر غیر منصفانه بودن چنین اتهامی تأکید کنیم: بی‌تردید وضع موجود در ایران غم‌انگیز است! با این همه، شوستر باید بداند که اگر این پیمان نبود، شرایط ده برابر از این وضع بدتر بود! اگر از اصول آن پیمان انحرافی پیش آمده است، این درست نیست که همه را به حساب روسیه گذاشت. چنین تعبیری را او خواسته است. او اگر می‌خواست، می‌توانست برای آشفته‌گی‌های دیروز و امروز ایران، به توجیه‌های بسیاری دست یابد. به عنوان مثال: محاصره‌ی تبریز و یا زمانی که محمد علی شاه تبعید شد و در ستیز با پسرش پرچم جنگ برافراشت! جالب است که:

شوستر دولت انگلیس را متهم کرده است! دولت انگلیس را در اوج دموکراسی به خصومت با نوسازی ایران پذیرای نظام مشروطه، متهم کرده است! این دروغ محض است! و ما اطمینان داریم که شوستر برای تأیید آن، نمی‌تواند هیچ دلیل قابل قبولی

ارائه دهد.^(۱)

چنین اتهامی نه به ما آسیبی می‌رساند، نه به روسیه. این تنها ما نیستیم که از این گونه اظهاراتی باید متأسف باشیم! مستر شوستر نیز باید دچار تأسف باشد؛ چرا که گزارش اتهام‌های او اینک دست‌آویزی شده است برای سخنرانان مجلس و نیز نویسندگان میهن پرست مطبوعات، در تبلیغات بر ضد همسایگان بزرگ ایران!

ما از دامن زدن به بدبینی علیه این قدرت‌ها نگران نیستیم؛ چرا که خود کانون چالش‌هایی خواهد بود که مستر شوستر باید با آن همه، دست و پنجه نرم کند! ما نه تنها نگران نیستیم که در اوج خشنودی تماشاگر این صحنه هستیم: صحنه‌ای که در آن ناشی‌ترین سخنرانان و خام‌ترین نویسندگان ایرانی به باوری دامن می‌زنند که خود - در ذهنیت شان - پدید آورده‌اند. چنین هیاهویی خود مانعی ست بر سر راه بازسازی کشور که اقدامات حکومت را - در این زمینه - دست‌خوش تأخیر خواهد کرد! این هیاهو بر هیچ کس اثرگذار نیست، جز: خودشان و شماری از افراد احساساتی که همیشه در اروپا از بدترین حماقت آن‌ها حمایت می‌کنند. این اتهام‌ها و بازتاب آن، تنها به چنین هیجان‌هایی دامن می‌زند که مایه افسوس و ناامیدی ست.

به نظر می‌رسد که انتصاب نامیمون سرگرد استوکس [Major Stokes] برای هیچ یک از کسانی که با آن ارتباطی دارند، اعتباری نیاورد. این نیز مسلم است که فزونی امتیاز امور خارجی روسیه و یا امور خارجی ما در توانایی پاسخ‌گویی، با وزارتخانه هم‌سنگ نیست. گویی آن‌ها یا نمی‌دانند چه تدبیری دارند؟ یا از توضیح سیاست‌شان برای یکدیگر ناتوان‌اند. نتیجه اینک این شده است که مستر شوستر به عنوان قهرمان و نابغه - از راه بی‌انصافی و فتنه‌انگیزی - درخشیده است و در سطح بین‌المللی جایگاه ویژه‌ای را در افکار عمومی، به خود اختصاص داده است.

۱- این از طنزهای تاریخ روابط ایران و انگلیس است که: روزنامه‌ی تایمز لندن در شرایطی بریتانیا را تیره می‌کند که سرنوشت شوستر و ناكامی او، خود بهترین دلیل در اثبات همان واقعیت‌هایی ست که در تایمز از آن، به تهمت تعبیر شده است.

چنین کسی نمی‌تواند با کارهای نسنجیده‌اش قدرت اقتصادی ایران را به آن بازگرداند؛ بویژه در این مقطع حساس که از هر زمانی دشوارتر و اثرپذیر از آشفتگی دولت ایران است، در مهار بازار و راه‌های بازرگانی شمال. این همه اما نمی‌تواند ما را ناگزیر کند که ارتش هندی را در محافظت از منافع، ثروت و اهداف خود، به آن منطقه اعزام کنیم.

در این همه نابسامانی که سایه‌اش بر بخش اعظم پادشاهی ایران سنگینی می‌کند آخرین نمونه، تهاجم به میس راس و کاروان او در راه شیراز است. این به سود ما نیست که به انجام کاری ناگزیر شویم که حکومت ایران می‌بایست - به خاطر منافع خود - انجام دهد. با این همه، نمی‌توانیم منافع کلان بازرگانی مان را نادیده بگیریم یا از حمایت همکاران زیر دست خود دریغ کنیم و به عشایر غارتگر - در انجام خشونت‌ها - فرصت دهیم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

یاد آشنایان با خواندن این سرمقاله شاید به شگفتی دچار شوند؛ نه از محتوای آن - که در آینده به آن می‌پردازم - که از این ادعای یادآوران که:

این، از نخستین سرمقاله‌های تایمز در باره ایران است!

چرا که عمر روزنامه تایمز فزون بر دو قرن است؛ در حالی که از داستان شوستر هنوز یک قرن هم نگذشته است!

برای آن که مخاطب را از شگفتی برهانم، یادآور می‌شوم که:

هر چند که فزون بر یک قرن پیش از داستان اصلاحات ناکام شوستر، تایمز منتشر می‌شده است؛ اما در آن روزنامه مقاله، سرمقاله و مقاله‌ی ویژه‌ای راجع به ایران نبوده است!

به بیانی روشن‌تر تا فزون بر یک قرن - از عمر تایمز - ایران را در نگاه تایمز آوران! چنان جایگاهی نبوده است که نه تنها سرمقاله و مقاله‌ی ویژه‌ای که حتی مقاله‌ای ساده را نیز به آن اختصاص دهند! آن چه در تایمز راجع به ایران - در این مدت - بود، بیش از خبر و گزارشی نبود!

با چشم پوشی بر یک سرمقاله، برای نخستین بار زمانی نگاه اصحاب تایمز - به صورت جدی - به ایران چنان معطوف شد که در این زمینه سرمقاله‌ای به ایران اختصاص یافت که:

مجلس دوم پس از عبور نهضت مشروطه از بحران‌ها، بر آن شد که به اصلاحات اهتمام کند؛ نه به صورت شعار و هیاهو! که با اقدامی سیاسی.

اقدام مجلسیان مربوط به اصلاح امور مالی و مالیاتی کشور بود،^(۱) که خشم روس و انگلیس را برانگیخت! که چرا ایرانی به خود حق داده است که بی اجازه ما، دست به اقدامی بزند؟

۱- و شگفتا که هنوز هم در انجام اصلاحات، به چنین اقدامی نیازمندیم! البته نه به دست شوستر!...

چنین است که نخستین سر مقاله در روزنامه تایمز لندن، سندیست افشاگر واقعیت‌هایی که نسل جوان با آن، در مرز بیگانگی است.

آن چه با اشاره گذشت، گویای آن است که داستان آن اصلاحات، یکی از مهم‌ترین بایسته‌های پژوهش است!

تا آن جا که این قلم‌دار می‌داند، در این زمینه آن چه انجام شده است، چیزی جز مقاله‌هایی پراکنده نیست. تنها کتابی را به عنوان تاریخ مالیه در ایران - در این زمینه - داریم که بیشتر با نگاه اقتصادی نوشته است، تا اجتماعی و سیاسی! به هر روی بر آن شدیم که نخستین بخش از این شماره یاد را به داستان شوستر اختصاص دهیم:

نخست کسار زیبایی را از شادروان دکتر حسین کحال می‌آوریم که در واقع گاه‌نامه‌ای است ستایش‌انگیز، از رخ داده‌های مربوط به آن رسوایی بزرگ! اینک این شما و این نوشته کحال با عنوان:
اخراج شوستر، مستشار آمریکایی، از ایران.

